

PRODUCTION _____
DIRECTOR _____
CAMERA _____
DATE 36

KATRIEN SCHAUBROECK (RED.)

DENKEN IN HET DONKER MET:

Agnès Varda

ISVW
UITGEVERS

DENKEN IN HET DONKER MET

Agnès Varda

KATRIEN SCHAUBROECK (RED.)

ISVW UITGEVERS

INHOUD

Inleiding	7
KATRIEN SCHAUBROECK	
I	
<i>Daguerréotypes</i>	
Een film om in te wonen	11
HANNE SCHELSTRAETE	
II	
<i>Geluk, dat is niets om vrolijk van te worden</i>	29
Een feministische lezing van <i>Le Bonheur</i>	
KATRIEN SCHAUBROECK	
III	
<i>Van flâneuse naar glaneuse</i>	59
De nomadische cinema van Agnès Varda	
JOHANNES DE BREUKER	
IV	
<i>Une fête de portrait</i>	75
AURÉLIE DEBAENE	
Over de auteurs	95
Eerder verschenen in deze reeks	96

DENKEN IN HET DONKER MET AGNÈS VARDA

Inleiding

KATRIEN SCHAUBROECK

*‘Dit is alles wat je nodig hebt in het leven:
een computer, een camera en een kat.’*

– Agnès Varda

Agnès Varda (1928-2019) werd als kind van een Griekse vader en een Franse moeder geboren in België, in de buurt van Brussel. Ze verhuisde tijdens de Tweede Wereldoorlog naar Frankrijk. Bijna heel haar leven woonde ze in Parijs, zestig jaar lang zelfs in hetzelfde huis in de Rue Daguerre. Als filmmaker is ze autodidact, net als die andere grote vrouwelijke cineaste Chantal Akerman. Varda studeerde letterkunde, psychologie en kunstgeschiedenis. Op haar 23e werd ze fotograaf bij het Théâtre National Populaire, en kwam via de acteurs die ze fotografeerde in aanraking met de filmwereld. Op 26-jarige leeftijd maakte ze haar debuutfilm *La Pointe Courte* (1954). Deze film in een Zuid-Frans vissersdorp houdt het midden tussen een documentaire over het vissersleven en een fictief verhaal over een romance. Die film wordt dikwijls beschouwd als een voorloper van de nouvelle vague, de nieuwe stijl van Franse films die brak met de stijve traditie, en gekenmerkt wordt door gebruik van natuurlijk licht en geluid, en de keuze voor alledaagse onderwerpen. Met de films *Cléo de 5 à 7* (1962) en *Le Bonheur*

(1965) vestigde ze zich als een van de grondleggers van de vernieuwende film in Frankrijk.

Varda heeft meer dan dertig veelal sociaal bewogen, feministisch getinte films en documentaires gemaakt. Ze filmde de onzichtbare meerderheid, zoals de kapper, de slager en de andere burens in haar straat (*Daguerréotypes*, 1975) of de mensen die uit noodzaak of uit principe sprokkelen wat andere mensen weggooiden (*Les Glaneurs et la Glaneuse*, 2000). In al die documentaires toont ze zich erg bewust van haar eigen positionaliteit. Ze doorprijkt de fantasie van de neutrale cineast die feiten ongefilterd zou registreren. Ze doorbreekt de vierde wand en spreekt de kijker toe. De opkomst van de digitale handcamera kwam voor Varda gelegen want dat middel paste heel goed bij haar realistische stijl met aandacht voor het poëtische detail in alledag. Haar realisme blijkt daarnaast ook uit het gebruik van de tijd. *Cléo de 5 à 7* is een film ‘in real time’: in negentig minuten zien we effectief anderhalf uur uit het leven van Cléo, een zangeres die ervan overtuigd is dat ze kanker heeft en wachtend op een doktersafpraak vrienden en een waarzegster bezoekt. Richard Linklater noemt deze film als een van de inspiratiebronnen voor zijn Parijse film ‘in real time’ *Before Sunset*.

In 1985 won Varda met het filmdrama *Sans toit ni loi* de Gouden Leeuw op het filmfestival van Venetië. Toch is het wachten op *Visages Villages* (2017) vooraleer het brede publiek ook buiten Frankrijk haar leert kennen. In *Visages Villages* neemt de graffitikunstenaar JR haar mee op reis door Franse dorpen. De documentaire van het Franse platteland is tegelijk een ode aan Varda. Opmerkelijk is het moment waarop Varda zich gekwetst opwindt over die arrogante regisseur Godard die haar jent en niet

komt opdagen op de afspraak. *Visages Villages* speelde in de grote cinema's in België en Nederland, en daarmee kreeg ze naar het einde van haar leven ook buiten Frankrijk de bekendheid die ze verdient. In de laatste paar jaren voor haar dood kreeg Varda een Europese Filmprijs voor haar gehele oeuvre, een ere-Gouden Palm op het Filmfestival van Cannes en een ere-Oscar voor haar uitzonderlijke bijdrage aan de filmindustrie.

Varda bleef werken tot haar dood, en na haar overlijden kwam haar laatste documentaire uit, *Varda par Agnès* (2019), een retrospectieve en een memoire tegelijk. Ook *Les Plages d'Agnès* (2008), die ze maakte naar aanleiding van haar tachtigste verjaardag, is een zelfportret, waarin ze terugkeert naar haar geboortehuis in Brussel, de stranden aan de Noordzee, de Zuid-Franse kust en Californië, waar ze ook enkele jaren heeft gewoond. Haar documentaires over de Black Panthers en de Cubaanse bevolking onder Fidel Castro zijn minder bekend, maar ze sluiten aan bij haar interesse in verzet, zowel klein als groot, steeds in beeld gebracht op een speelse, ontwapenende manier. Haar stijl is uniek, en haar oeuvre omvangrijk. Het is een waar plezier om het werk van deze grande dame van de Franse cinema te verkennen.

LANGE SPEELFILMS

1954: *La Pointe Courte*

1962: *Cléo de 5 à 7*

1965: *Le Bonheur*

1966: *Les Créatures*

1969: *Lions Love*

1977: *L'une chante, l'autre pas*

- 1981: *Documenteur*
1985: *Sans toit ni loi*
1988: *Jane B. par Agnès V.*
1988: *Kung-Fu Master!*
1991: *Jacquot de Nantes*
1994: *Les Cent et Une Nuits de Simon Cinéma*

DOCUMENTAIRES

- 1958: *Du côté de la côte*
1963: *Salut les Cubains*
1966: *Elsa la rose*
1967: *Loin du Vietnam*
1968: *Black Panthers*
1975: *Réponses de femmes*
1975: *Daguerréotypes*
1981: *Murs, murs*
1984: *Les dites cariatides*
1993: *Les demoiselles ont eu 25 ans*
1995: *L'Univers de Jacques Demy*
2000: *Les Glaneurs et la Glaneuse*
2002: *Deux Ans après*
2004: *Ydessa, les ours et etc.*
2004: *Cinévardaphoto*
2005: *Quelques veuves de Noirmoutier*
2005: *La Rue Daguerre en 2005*
2008: *Les Plages d'Agnès*
2011: *Agnès de ci de là Varda*
2017: *Visages Villages*
2019: *Varda par Agnès*

I

Daguerréotypes

Een film om in te wonen

HANNE SCHELSTRAETE

Van Californië tot de Côte d'Azur, van het bruisende Cuba tot de heuvels van Beverly Hills. Tijdens haar zestig jaar lange carrière reisde Agnès Varda de wereld af op zoek naar beelden die vertellen wat woorden niet kunnen. Het reizen was haar niet vreemd: ze werd in België geboren – haar vader was van Griekse, haar moeder van Franse afkomst –, maar verhuisde bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog naar een Frans kuststadje. Met haar camera in de aanslag trok Varda vanaf de jaren 1950 de wereld rond. Ze filmde hoe zwarte tieners hun rechten opeisten tijdens straatprotesten in Californië, hoe Cubanen tijdens hun jaarlijkse carnaval de benen losgooien, hoe Zuid-Frankrijk tijdens het hoogseizoen transformeert tot een vakantieparadijs voor de goeude middenklasse. Voor haar allereerste langspeeldocumentaire zocht Varda het dichterbij huis. In *Daguerréotypes* richt ze haar camera niet op verre oorden, maar op de winkels en winkeliers uit haar eigen straat, de Rue Daguerre in het hart van Parijs.

Als filmmaker en uitgesproken feminist was Varda een outsider in een straat vol winkeliers die van zonsopgang tot zonsondergang zwoegden om de eindjes aan elkaar te knopen. Om die stille meerderheid een stem te geven en

simpelweg om haar buren beter te leren kennen maakte ze in 1975 *Daguerréotypes*.¹ Ze rolde een tachtig meter lange elektriciteitskabel uit vanaf haar huis, waar haar pasgeboren zoontje Matthieu sliep, en bezocht samen met haar cameravrouw Nurith Aviv de winkeltjes uit de straat: de slagerij, de bakkerij, de kapperszaak en de drogisterij – om er maar enkele op te sommen.² Geduldig capteert ze de kleine, weinig opvallende gebeurtenissen die zich in de winkels voltrekken. Ze grijpt amper in en dringt geen gemaakte schoonheid op aan de werkelijkheid, maar toont in plaats daarvan hoe het alledaagse leven mooi, groots en zelfs magisch is.

Gebiologeerd filmt Varda hoe een vrouw steak koopt en vertelt over de hartoperatie van haar man, hoe de zoon van de kapster thuiskomt en alle klanten een kus geeft, hoe een vrouw met dementie dag in dag uit naar buiten staart door de etalage van haar winkel. Ze lijken Varda's aanwezigheid amper op te merken en voeren hun dagelijkse handelingen uit alsof er niets bijzonders aan de hand is, alsof ze geen deel zijn van een film die later in de canon zou verschijnen. Ze zijn zo gewend aan haar verschijning – hoewel ze een outsider was, was ze ondertussen wel deel van het meubilair geworden –, dat ze haar als het ware geen blik waardig gunnen. Ongemerkt filmt Varda hun snelle, repetitieve handelingen: hoe ze geld tellen, stokbrood snijden, broekspijpen omstikken en vlees fileren alsof ze nooit iets anders gedaan hebben. Ze laat de winkeliers ook zelf aan het woord: ze vertellen over hun kindertijd, de eerste ontmoeting met hun partner en hun grootste dromen. De rijinstructeur droomt ervan rijk te worden en de uit Djerba geïmmigreerde winkelier droomt van zijn moeder die hij daar alleen achterliet. De

bakker heeft geen tijd voor dromen, vertelt hij voor de camera, en als hij wel eens droomt, dan droomt hij over zijn werk.

Naast hun dromen en zorgen delen de winkeliers uit *Daguerréotypes* ook hun winkel en huis met hun buurvrouw. Ze laten haar binnen in hun vertrouwde ruimte. Dat maakt de documentaire tot een intiem portret, niet alleen van een plek – de Rue Daguerre – en van de mensen die er wonen – de *Daguerréotypes* –, maar ook van

Still uit *Daguerréotypes*

Met films als *Cléo de 5 à 7* en documentaires zoals *Daguerréotypes* of *Les Glaneurs et la Glaneuse* gaf Agnès Varda (1928-2019) een stem aan gemarginaliseerde groepen in de maatschappij en zette ze zich in voor de positie van vrouwen in Frankrijk. Door regisseren te mengen met kunst en literatuur kon ze het feminisme verlossen van de theorie en overzetten naar ervaring.

Hanne Schelstraete, Katrien Schaubroeck, Johannes De Breuker en Aurélie Debaene belichten de belangrijkste thema's van haar werk.

ISVWUITGEVERS

www.isvw.nl